

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verleden als leidraad: ijzertijdbewoning en landschapsinrichting in noord-oostelijk Noord-Brabant in verleden én heden

Jansen, R.

Citation

Jansen, R. (2021, September 15). *Verleden als leidraad: ijzertijdbewoning en landschapsinrichting in noord-oostelijk Noord-Brabant in verleden én heden*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3210297>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3210297>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <https://hdl.handle.net/1887/3210297> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Jansen, R.

Title: Verleden als leidraad: ijzertijdbewoning en landschapsinrichting in noord-oostelijk Noord-Brabant in verleden én heden

Issue Date: 2021-09-15

Vondsten uit het laat-neolithicum en vroege en midden-bronstijd in de Maaskant

De vindplaatsen Oss-Kennedybaan en
–Frankenbeemdweg en Lith-Hertogswetering

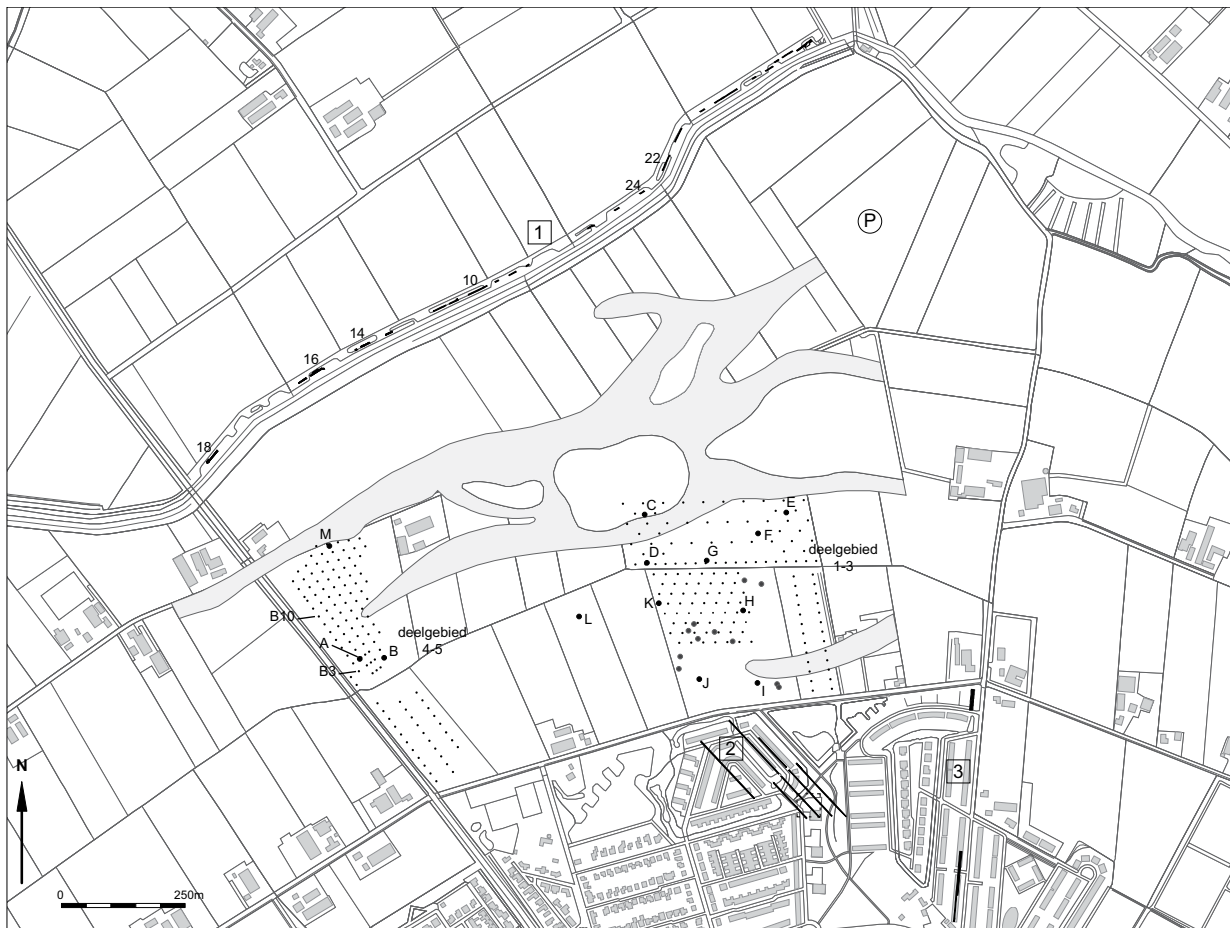
Richard Jansen en Gerard Smits

Uitgestrekte opgravingen op de dekzanden direct ten zuiden van de Noordoost-Brabantse Maaskant hebben nauwelijks sporen en vondsten van voor de midden-bronstijd B, dus vóór 1500 v. Chr., opgeleverd. Slechts een handvol (intrusieve) vondsten en enkele ‘losse’ kuilen dateren uit de periode laat-neolithicum tot en met midden-bronstijd A (ca. 3000 – 1500 v. Chr.). Deze lijken een ‘incidenteel’ gebruik en/of bewoning te representeren van de uitgestrekte en vrijwel nog onontgonnen bossen die toen nog de zandgronden bedekten.

In de Maaskant is de situatie anders. Hier komen wel vindplaatsen van voor de midden-bronstijd B voor. Een van deze (of meerdere) vindplaats(en) ligt direct ten noorden van het dekzandgebied, niet ver van de opgravingen van Ussen, Mikkeldonk en Mettegeupel. Ondanks dat in dit gebied geen opgravingen zijn uitgevoerd bieden de gegevens van enkele proefsleuf- en booronderzoeken en de vondsten met bijbehorende documentatie van amateurarcheologen een goed inzicht in deze vindplaats(en) uit de periode laat-neolithicum tot en met midden-bronstijd. Door het samenbrengen van deze data wordt een eerste inzicht verkregen in deze vroeg(st)e agrarische gemeenschappen die aan de wieg stonden van de latere intensieve bewoning van beide regio’s in brons-, ijzer- en Romeinse tijd.

Inleiding

Centraal in de zuidelijke rand van de Maaskant, direct ‘grenzend’ aan de zandgronden ligt een vindplaats, mogelijk een serie van kleine vindplaatsen, die bekend staat onder de namen Kennedybaan en Frankenbeemdweg, vernoemd naar aanpalende straten. Met name in het begin van de jaren ‘90 zijn op verschillende percelen in dit gebied vondsten gedaan uit het laat-neolithicum en de vroege en midden-bronstijd, perioden die in de opgravingen in het nabijgelegen gelegen

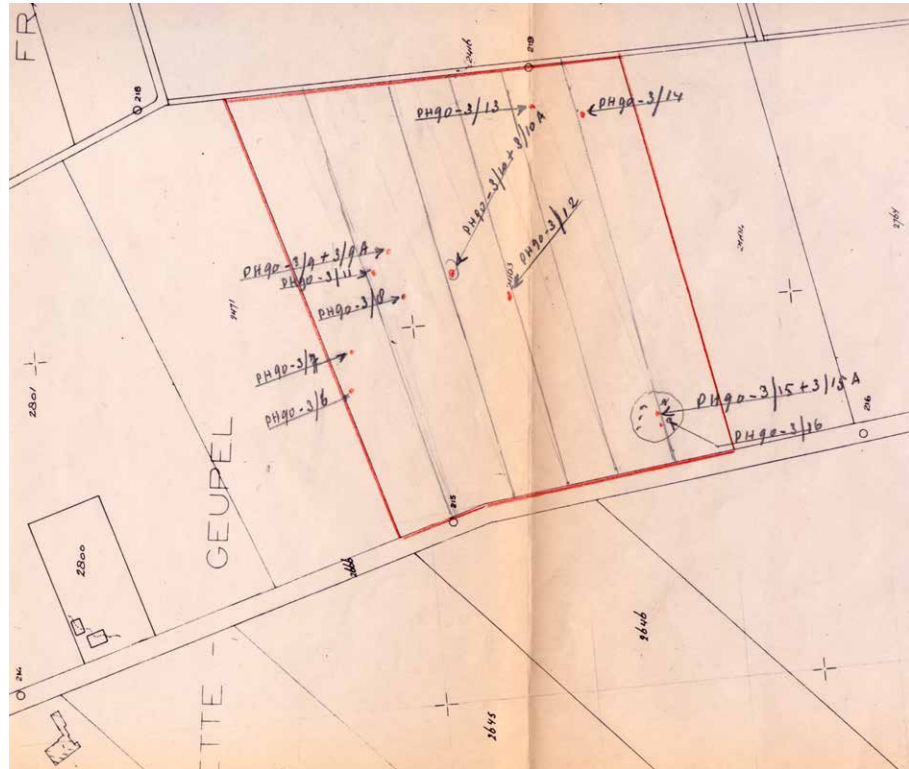
Ussen, Mikkeldonk en Mettegeupel vrijwel ontbreken (Schinkel 1998; Fokkens e.a. in voorb.). Het vondstmateriaal ligt verspreid in kleine clusters en bestaat uit tientallen, veelal grofgemagerde scherven, vuursteen en fragmenten verbrand bot.¹

Eind jaren '90 zijn op verschillende percelen in het zelfde gebied boringen gezet, met name gericht op het in kaart brengen van de ondergrond. Aan de noord- en zuidkant van het onderzoeksgebied zijn kleinschalige proefsleuvenonderzoeken uitgevoerd (fig. 1). Door het samenbrengen van deze gegevens wordt getracht inzicht te krijgen in deze vindplaats en daarmee de vroeg(st)e agrarische gemeenschappen van de regio. Als eerste zijn de vondsten gedetermineerd. Vervolgens is gekeken naar de verspreiding van de vondsten inclusief de landschappelijke context van de vindplaatsen. Ten slotte zijn de vindplaatsen in een breder kader geplaatst.

Figuur 1. Overzicht van het onderzoeksgebied Oss- Kennedybaan, -Frankenbeemdweg en Lith-Hertogswetering (tekening R. Jansen).

¹ De vondsten zijn gedaan door de lokale archeologen Piet Haane (†; Oss) en tweede auteur Gerard Smits (†; Oss). Vondsten van Smits komen met name uit het gebied langs de Kennedybaan, de vondsten van Haane komen van een perceel iets verder oostelijk gelegen, direct ten noorden van de Frankenbeemdweg (fig. 1).

Figuur 2. De vondsten uit het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied zijn door lokaal archeoloog P. Haane (Oss) ingetekend op een kadasterkaart 1:5000 (tekening P. Haane).

Oppervlaktevondsten

Collectie Haane

Na de egalisatie van een aantal akkers direct ten noorden van de Frankenbeemdweg zijn begin 1990 de eerste vondsten in het onderzoeksgebied opgehaald, waaronder een aantal potbekerscherven en meerdere fragmenten en werktuigen van vuursteen (tabel 1). De vondsten lagen verspreid over een akkerperceel van circa 300 bij 200 m (fig. 2). Potbekerscherven zijn te dateren in het laat-neolithicum en worden in het algemeen beschouwd als typerend nederzettingaardewerk. De vuurstenen werktuigen zijn niet direct aan dezelfde of een specifieke periode te koppelen (Theunissen 1998).

Collectie Smits

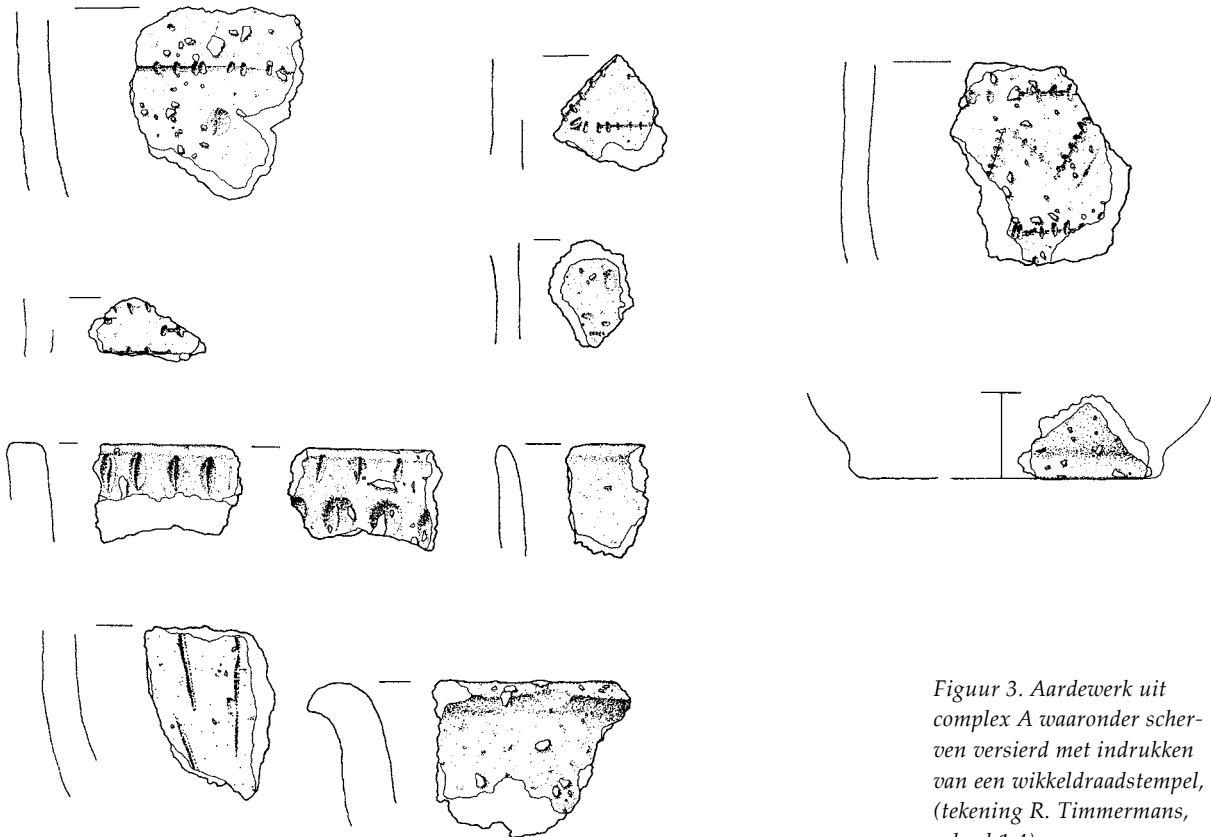
In dezelfde periode worden ook op een perceel direct ten oosten van de Kennedybaan vondsten gedaan. Tussen 1990 en 1994 worden hier, en ook meer oostelijk, een groot aantal vondsten verzameld, waaronder ook scherven. Het aardewerk is in het algemeen gemagerd met grof gebroken kwartsdeeltjes.

Het grootste vondstcomplex (A) bestaat uit enkele tientallen scherven, een tiental vuurstenen artefacten en enkele verbrande, hoogstwaarschijnlijk menselijke botfragmenten (fig. 8).² Minimaal zeven fragmenten zijn versierd met indrukken van een wikkeldraadstempel en daarmee te dateren in de vroege bronstijd (Theunissen 1998) (fig. 3). Eén randfragment is versierd met horizontale en diagonale wikkeldraadindrukken en heeft kleine doorboringen net onder de

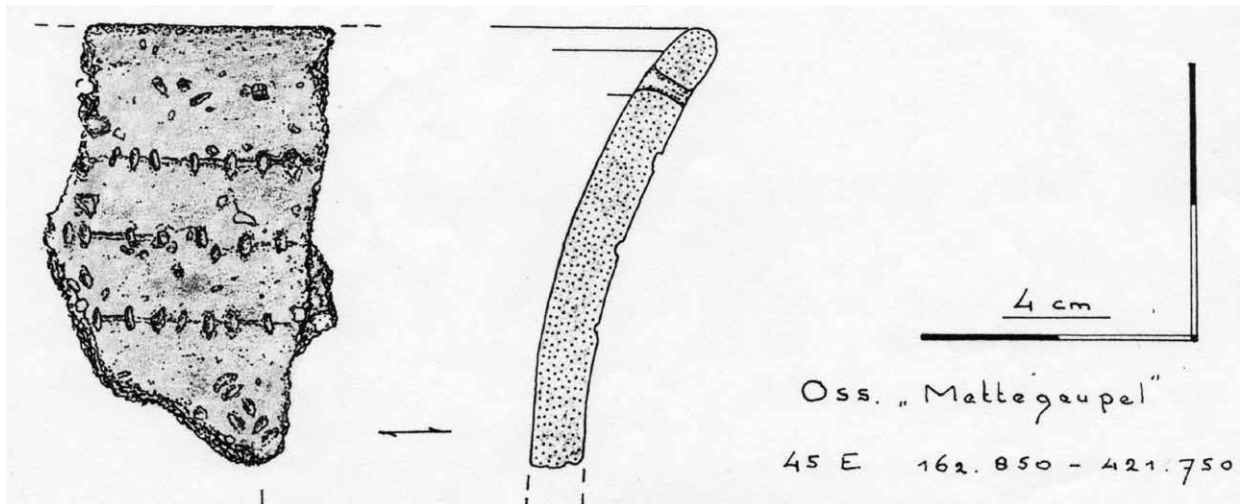
2 Mond. meded. S. Lemmers MA, Osteologisch laboratorium FdA Universiteit Leiden.

	Vondsten	Omschrijving	Datering
PH90-3/8	Twee scherven	Grove kwartsmagering	ijzertijd?
PH90-3/10	Zeven scherven	Een randscherf met touwversiering	vroege bronstijd (Hilversum?)
PH90-3/15	32 scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/15A	Vuursteen	-	
PH90-3/10A	(Vuur)steen	Een bewerkt vuursteen, een natuurlijk steen	
PH90-3/6	Twee scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/7	Negen scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/9	Vier scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/9A	Vuursteen	Drie bewerkt, 1 dolkpunt?	
PH90-3/14	Een scherf	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/16	Een scherf	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/11	Zes scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
PH90-3/12	Vuursteen, aardewerk	Enkele scherven potbekeraardewerk	laat-neolithicum

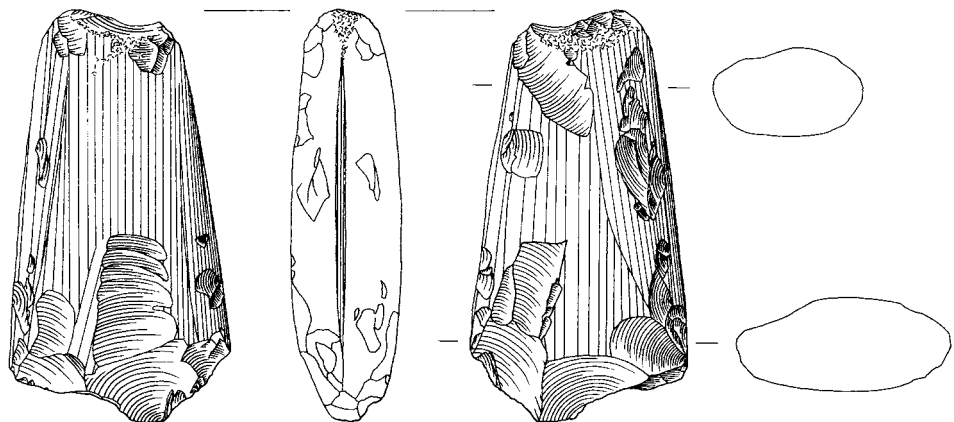
Tabel 1. Vondsten van de vindplaats Frankenbeemdweg – Kennedybaan uit de collectie van P. Haane (Oss) (zie fig. 1).

Figuur 3. Aardewerk uit complex A waaronder scherven versierd met indrukken van een wikkeldraadstempel, (tekening R. Timmermans, schaal 1:4).

Figuur 4. Randfragment met wikkeldraadindrukken en doorboringen net onder de rand (tekening G. Smits).

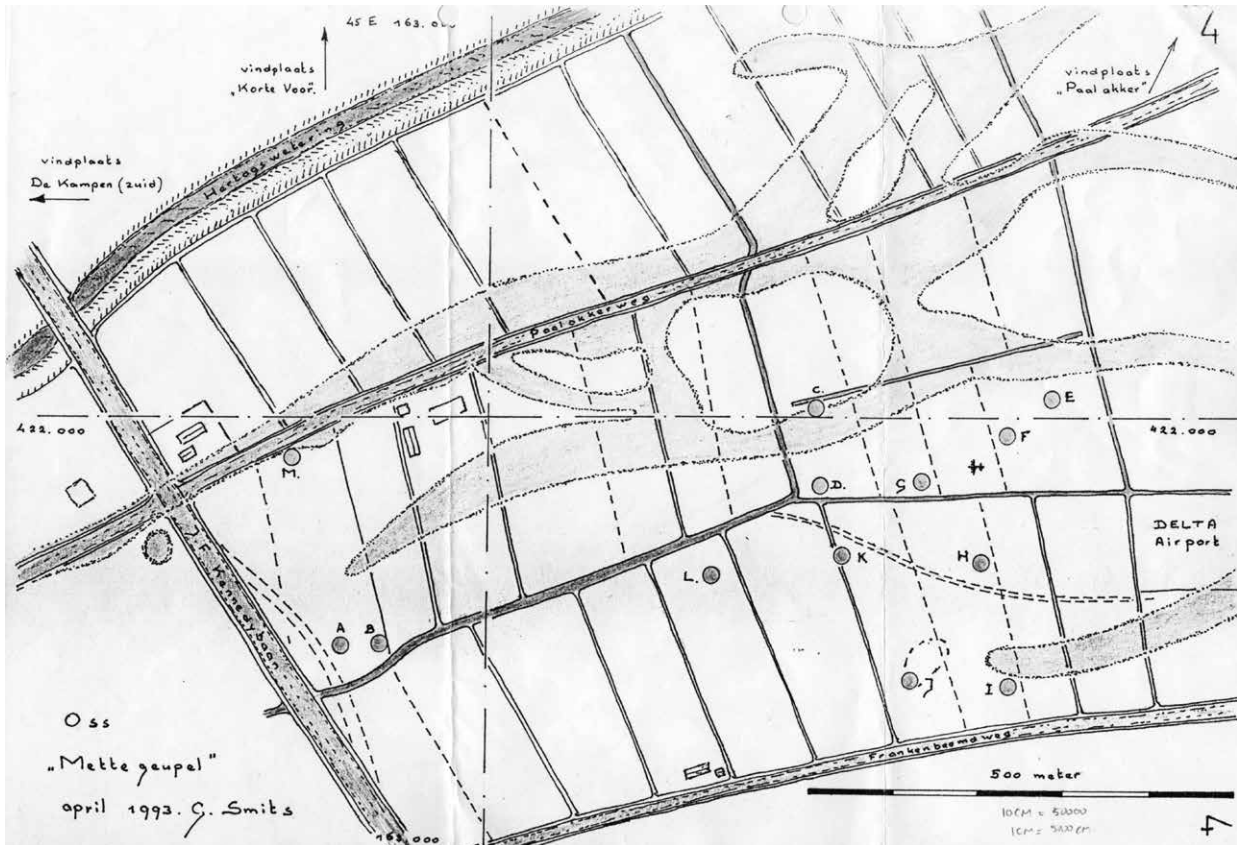

Figuur 5. Geslepen bijl uit het midden-of laat-neolithicum (tekening R. Timmermans, schaal 1:4).

rand (fig. 4). Een tweede randfragment uit complex A heeft een hoekige rand en nagelindrukken in de zijkant van de rand. Opvallend zijn de touwindrukken in een zigzagmotief bovenop de rand. Dit Hilversum-aardewerk dateert uit het begin van de midden-bronstijd (Fokkens 1991). Ook de scherven en vuurstenen werktuigen uit de andere complexen dateren uit het laat-neolithicum, vroege en midden-bronstijd (A) (ca. 3000 en 1500 v. Chr.) (tabel 2).

Een bijzondere vondst betreft een geslepen bijl van een lichtbruine vuursteen (C) (fig. 5). Het duntoppige werktuig heeft een ovale doorsnede en enigszins gefacetteerde zijde (Verwers en Kleij 1998, 24). Op basis hiervan wordt de bijl, waarvan het snijvlak ontbreekt, in het midden-of laat-neolithicum gedateerd.

In figuur 6 is de verspreiding van de oppervlaktevondsten weergegeven, samen met een geulenstelsel zoals dat door Van Diepen (1950) is opgetekend. Het eerste wat opvalt is dat de vondsten in kleine clusters, verspreid door het onderzoeksgebied liggen. Een kleine oppervlaktekartering op dezelfde locatie enkele jaren later, voorafgaand aan een booronderzoek, leverde een vergelijkbare, geclusterde verspreiding van kleine hoeveelheden (midden-)bronstijd aardewerk op (Jansen e.a. 1999). Door Smits worden de vondsten gekoppeld aan verschillende hoger gelegen zandkoppen die in het gebied 'boven de klei' uitsteken, en regelmatig

aangeploegd worden. Op bepaalde momenten zijn de aangeploegde zandkoppen zelfs zichtbaar als verkleuringen in de akker. Mogelijk is hier sprake van verspreid gelegen huisplaatsen uit genoemde perioden, gesitueerd op kleine, relatief hoger gelegen zandkoppen in de directe omgeving van een (actieve) geul.

Booronderzoeken

In het kader van de ruilverkaveling Lage Maaskant zijn in 1999 op meerdere percelen in het onderzoeksgebied boringen gezet. Dit bood de mogelijkheid om de micro-landschappelijke setting van de genoemde oppervlaktevindplaatsen in kaart te brengen.

Deelgebieden 1-3 (fig. 1)

In de centraal gelegen deelgebieden 1, 2 en 3 is de opbouw van de boringen redelijk constant. Onder een bouwvoor van gemiddeld 30 cm bevindt zich in de meeste gevallen een zandig kleipakket van enkele decimeters dik. Daaronder ligt een pakket dekzand(en). Het niveau van het dekzand fluctueert tussen 3.50 m en 4.20 m +NAP waarbij het gemiddelde zandniveau van zuid naar noord langzaam afloopt. Het is duidelijk dat het onderzoeksgebied direct tegen de zandgronden aanligt die hier geleidelijk onder een dikker wordende kleilaag 'verdwijnen'. Lokale fluctuaties in het zandniveau zijn het gevolg van zandopduikingen of -koppen die op sommige plaatsen door het dunne kleidek dagzomen (Jansen e.a. 1999).

Figuur 6. De vondsten uit het westelijke deel van het onderzoeksgebied zijn door G. Smits ingetekend op een kadasterkaart waarop ook het door Van Diepen gekarteerde geulensysteem is weergegeven (tekening G. Smits).

Vondsten	Omschrijving	Datering	
A	Veertigtal (kleine) scherven, tien vuurstenen artefacten en crematieresten	Grove kwartsmagering; randfragmenten met rijen verticale nagelindrukken direct onder rand; randfr. met wikkeldraadversiering en gaatjes onder rand; wandfragmenten met wikkeldraadversiering; wandfr. met stafbandje; nagel- en touwindrukkenversiering	laat-neolithicum; vroege en midden-bronstijd
B	Drie scherven en vuurstenen afslag	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
C	Vuurstenen bijl; ca. 15 scherven; vuurstenen werktuig	Geslepen bijl van lichtbruine vuursteen; grofgemagerde scherven; wandfr. met stafband met diagonale nagelindrukken boven en onder band	midden-of laat-neolithicum; midden-bronstijd
D	Drie scherven; fragment bewerkt zandsteen; twee fr. vuursteen	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
E	Ca. tien scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
F	Zes scherven	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
G	Ca. tien scherven; crematieresten	Grove kwartsmagering; potgruismagering	brons- en ijzertijd
H	Ca. tien scherven en vuurstenen krabber	Grove kwartsmagering; potgruismagering	brons- en ijzertijd
I	Ca. twintig scherven; fr. leem; fr. Vuursteen	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
J	Vier scherven en vuurstenen afslag	Een keer nagelindrukken	midden-bronstijd
K	Drie scherven	Een keer nagelindrukken	midden-bronstijd
L	Scherf	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd
M	Ca. tien scherven		midden-bronstijd
N	Tien scherven; fr. vuursteen; 26 fr. leem	Grove kwartsmagering	midden-bronstijd

Vindplaats
Haane

Tabel 2. Vondsten van de vindplaats Frankenbeemdweg – Kennedybaan uit de collectie van G. Smits (Oss) (zie fig. 1).

Deelgebieden 4-5 (fig. 1)

De boorprofielen in de meest westelijk gelegen percelen van het onderzoeksgebied komen sterk overeen met die in de deelgebieden 1-3. Het zandniveau fluctueert hier tussen 4.00 m tot 4.20 m +NAP, met een enkele uitschieter naar 3.80 m -3.90 m +NAP. Ook hier is sprake van een afdekking van het gebied door een dunne kleiafzetting. Slechts in één boring werd het zandniveau beduidend dieper aangetroffen: 3.30 m +NAP, waarschijnlijk ligt hier een smalle sloot of greppel. Ten slotte is in een tweetal boringen enkele spikkels houtskool aangetroffen. Deze liggen in de zuidoosthoek van het perceel, in de buurt waar lokale archeologen vondsten hebben gedaan (Jansen e.a. 1999).

Wat is de landschappelijke context?

Het geo-archeologisch booronderzoek wijst erop dat de laatneolithische en brons-tijd-vindplaats(en) is/zijn gesitueerd op een uitloper van het zuidelijk gelegen dek-zandgebied dat hier is afgedekt door een dunne kleilaag. De gemiddelde diepte van de zandondergrond bevindt zich tussen de 3.50 m en de 4,20 m +NAP. Bij het onderzoek werden verscheidene (kleine) zandopduikingen waargenomen of aangeboord (fig. 7). Deze bevinden zich gemiddeld op 4.00 m tot 4.20 m +NAP. In veel gevallen zijn dat ook de locaties waar concentraties scherfmateriaal aan het oppervlak zijn aangetroffen. Waarschijnlijk maken de kleine kopjes onderdeel uit van het oorspronkelijk, geaccidenteerd reliëf waarvan het bovenste deel door ploegactiviteiten is geëgaliseerd.³

3 De toenemende intensivering van landbouwmethode en de vastgesteld ondiepe ligging van de vindplaatsen onder het maaiveld vormen dan ook een grote bedreiging.

Ten slotte zijn bij het onderzoek geen geulen aangetoond. Volgens de kaart van Van Diepen (1950) komen deze wel voor in het gebied, ten noorden van de locaties waar de vondsten zijn gedaan.

Proefsleuvenonderzoeken

Proefsleuven Oss-Frankenbeemdweg

Tijdens het onderzoek in de wijk Mettegeupel is direct ten zuiden van de Frankenbeemdweg een zevental parallelle proefsleuven aangelegd (Fokkens e.a. in voorb.) (fig. 2). Ofschoon het aantal sporen en vondsten gering is zijn de resultaten het noemen waard, zeker gezien de nabije ligging van de bovengenoemde oppervlaktevondsten.⁴

Het eerste wat de opgravers opviel in de sleuven is een afwijkende bodemprofiel ten opzichte van de opgraving enkele honderden meters zuidelijk. Het dekzand, waarin zich een oerbank heeft gevormd, wordt hier afgedekt door een dunne laag klei. Daarnaast zijn de sporen door een sterke uitspoeling onduidelijk begrensd. Ze wijken daarmee af van de vele sporen uit de ijzer- en Romeinse tijd die enkele honderden meters zuidelijk zijn gevonden (Fokkens e.a. in voorb.). In de verschillende sleuven is het aantal sporen beperkt maar uit de dwarsdoorsnedes blijkt duidelijk dat we te maken hebben met een aantal (diepe) paalkuilen en kuilen, soms kort bij elkaar gelegen. Een van de sporen bevatte een tweetal kwartsgemaarde scherven en een fragment van een mogelijk oor. Het aardewerk dateert zeer waarschijnlijk uit de periode laat-neolithicum tot midden-bronstijd. Een tweetal proefsleuven ruim 400 m richting het oosten leverde geen prehistorische sporen op (fig. 3). In beide sleuven lag alleen een aantal greppels die zeer waarschijnlijk (veel) jonger dateren.

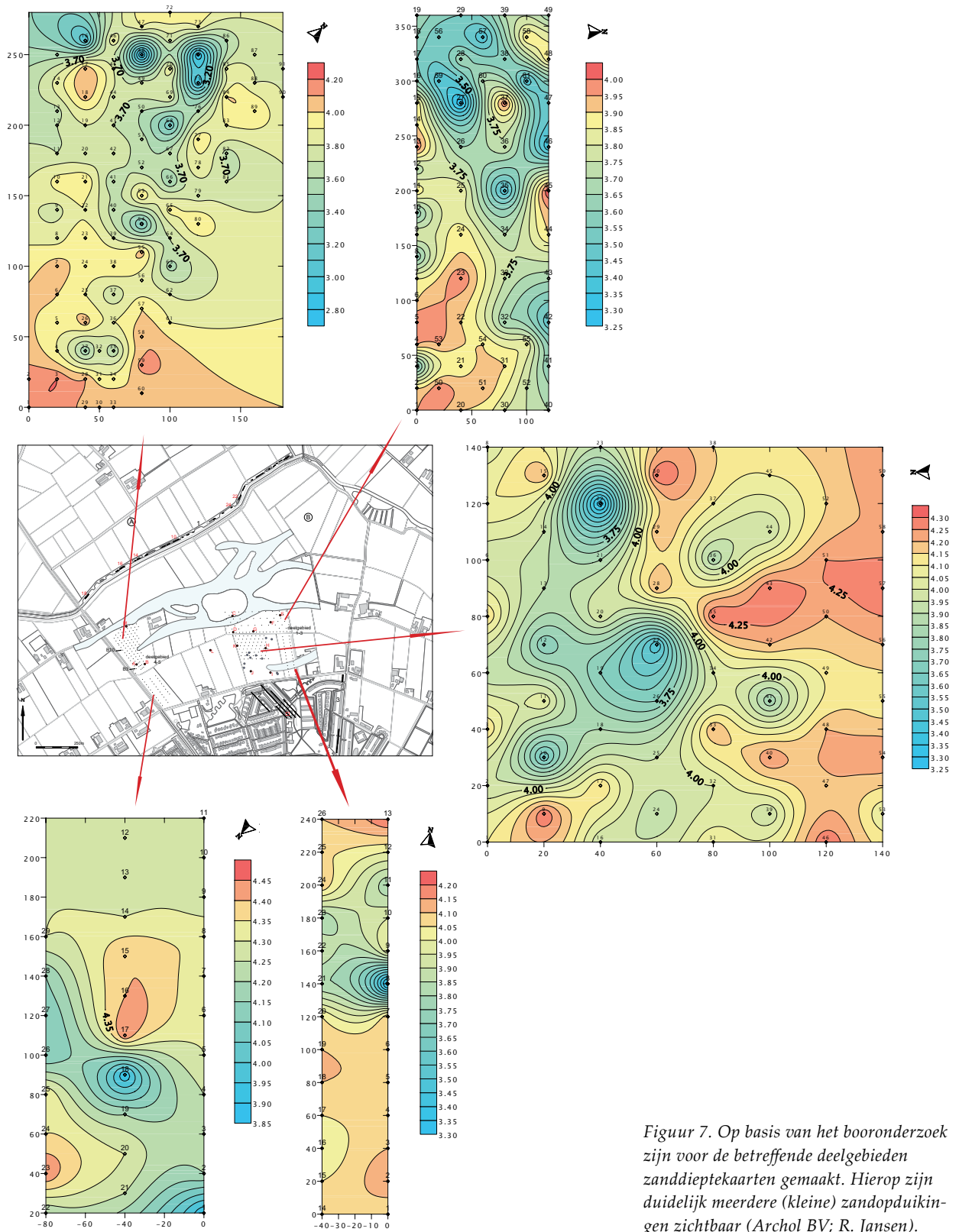
Proefsleuven Lith-Hertogswetering

In 2000 is ook aan de noordrand van het onderzoeksgebied een verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd inclusief een 25tal proefsleuven (fig. 1).⁵ De belangrijkste vondst betrof een kleine cultusplaats uit de late ijzertijd, bestaande uit een divers complex aan vondsten gelegen in een fossiele geul van de Maas (Jansen e.a. 2002a; 2002b; Jacques deze bundel). De vondsten en sporen uit de andere sleuven dateren uit de periode laat-neolithicum tot en met midden-bronstijd (tabel 3).

Het booronderzoek dat voorafging aan de proefsleuven duidde op een sterke landschappelijke dynamiek. Geulen, krekken en bijbehorende oeverwallen en zandige, pleistocene hoogtes liggen dicht opeen. De vondsten (en sporen) in de proefsleuven zijn zowel 'op' het zandniveau als in de afdekkende komkleien aangetroffen (Jansen e.a. 2002, 20). Een brandplaats uit de midden-bronstijd ligt direct op het zandniveau (3,75 – 3,95 +NAP), afgedekt door klei. Ook het complex midden-bronstijdscherven uit proefsleuf 22 ligt 'op' het zand (4,00 +NAP). De overige vondsten zijn gedaan 'in' de (kom)kleien waaronder een aantal laatneolithische potbekerscherven in proefsleuf 14 (Jansen e.a. 2002, 26) (fig. 8). Vermoedelijk

4 Helaas was een grootschaliger onderzoek destijds niet mogelijk.

5 Het onderzoek was noodzakelijk door een verbreding van de Hertogswetering in het kader van de aanleg van een ecologische verbindingzone. Het onderzoek is gefinancierd door het voormalige waterschap de Maaskant.

Figuur 7. Op basis van het booronderzoek zijn voor de betreffende deelgebieden zanddiepte kaarten gemaakt. Hierop zijn duidelijk meerdere (kleine) zandopduikingen zichtbaar (Archol BV; R. Jansen).

Vondsten	Omschrijving	Datering	
10	Aardewerk, verbrand leem en houtskool	Brandplaats met acht verbrande scherven, grote hoeveelheid verbrand leem en houtskool	midden-bronstijd
14	Aardewerk	Mogelijke haardplaats met elf aardewerkfragmenten. Vier scherven met een plastische, gezoneerde versiering (vingertop)	laat-neolithicum
16	Aardewerk	118 onversierde scherven ww. Een scherf Romeins gedraaid aardewerk, tientallen aardewerkbrokken	late ijzertijd en/of vroeg-Romeinse tijd
18	Glas	Fragment La Tène-armband	late ijzertijd
22	Aardewerk	Elf scherven; grofgemagerd	midden-bronstijd
24	Aardewerk, slakken	Randfragment Romeinse dekselpot, tientallen ijzerslakken, fr. verbrand hout	Romeinse tijd?

Tabel 3. Vondsten uit verschillende proefsleuven langs de Hertogswetering (zie fig. 1).

Figuur 8. Laatneolithische potbekerscherven uit proefsleuf 14 en midden-bronstijdscherven uit Smits' complex A (foto R. Jansen/J. van Donkersgoed).

weerspiegelen deze complexen kortstondige activiteiten in dit gebied, zoals jacht, visvangst, het laten grazen van vee of het vergaren van grondstoffen voor aardewerk- of ijzerproductie. Slijpplatenonderzoek van lokaal aardewerk heeft uitgewezen dat bijna uitsluitend gebruik is gemaakt van zware komkleien en ijzer kan in de vorm van moerasijzerst goed worden gewonnen in het Maasdal (Van den Broeke 1987; Van der Sanden 1987). De tientallen ijzerslakken uit proefsleuf 24 zijn daar mogelijk een indicatie voor.

Vindplaatsen uit laat-neolithicum tot en met midden-bronstijd A

Het gezamenlijk voorkomen van potbeker-, wikkeldraad- en Hilversum-aardewerk maakt deze vindplaats(en) zeer bijzonder. In Noord-Brabant zijn maar enkele vindplaatsen, en dan met name begravingen en/of grafheuvels uit de perioden laat-neolithicum, vroege en midden-bronstijd A bekend. Enkele kilometers ten zuiden van ons onderzoeksgebied bijvoorbeeld liggen bij het Vorstengraf van Oss en verder op de Maashorst grafheuvels uit het laat-neolithicum en de vroegste fasen van de bronstijd (o.a. Fokkens & Jansen 2004).

Niet-funeraire vindplaatsen uit deze periode zijn schaars. Tijdens de groot-schalige opgravingen op de zandgronden direct ten zuiden van de Maaskant zijn vondsten uit deze perioden nauwelijks aangetroffen (Ussen: Schinkel 1998; Mettegeupel: Fokkens e.a. in voorb.; Horzak: Jansen in voorb.). Opvallend is wel het voorkomen van een aantal solitaire kuilen. In Oss-IJsselstraat dateren twee

Figuur 9. Potbeker uit Rosmalen (uit De Koning & Vaars 2002).

kuilen op basis van potbeker- en wikkeldraardewerk uit de overgang van laat-neolithicum en vroege bronstijd (Wesselingh 1996). Bij de opgravingen in Oss-Horzak is een kuil uit de vroege bronstijd aangetroffen met daarin o.a. een kleine beker en twee weefgewichten (Jansen & Arnoldussen 2007). Een kuil met een klokbeckerscherf (ca. 2300 v. Chr.) is gevonden in Oss-Mikkeldonk (Fokkens e.a. in voorb.). Een groter complex bestaat uit een aantal waterputten en kuilen uit de overgang van vroege naar midden-bronstijd (ca. 1850 v. Chr.). In een van de putten was een aantal eiken planken in een cirkelvorm in de grond geplaatst (Fokkens e.a. in voorb.).

Een opmerkelijke vondst komt uit het nabijgelegen Rosmalen-De Driehoek. Hier is op een nederzettingsterrein met sporen uit de midden-bronstijd en verschillende fasen van de ijzertijd, een ondiepe, ronde kuil van circa één meter in diameter aangetroffen. In de kuil lag een vrijwel complete, gebroken potbeker (fig. 9) (De Koning & Vaars 2002, 53-54). Op grond van de lichte knik op de hals en een onversierde zone aan de versmallende basis van de nek wordt de pot ingedeeld bij de halspotbekers (Koning & Vaars 2002). Ook hier ontbreken meer sporen en vondsten uit dezelfde periode.

Verder buiten de Maaskant zijn vindplaatsen uit het laat-neolithicum en (de overgang van) de vroege en midden-bronstijd A onder andere bekend uit Vorstenbosch (een 'losse' pot met wikkeldraad- en touwindrukken), Grave en Beers-Gassel (Vorstenbosch: Modderman 1959; Grave: Verwers 1983; Beers-Gassel: Verwers 1986; 1988).⁶ Op de beide laatste locaties zijn zowel wikkeldraad-als Hilversum-scherven gevonden. Het beperkte aantal vindplaatsen maakt andermaal duidelijk dat de vondsten van de vindplaats(en) Oss-Kennedybaan en -Frankenbeemdweg en Lith-Hertogswetering een bijzonder complex vormen, en niet alleen voor de Maaskant.

6 Dit betreft geen volledige inventarisatie.

Bewoning uit het laat-neolithicum tot midden-bronstijd (A): vroeg-agrarische gemeenschappen in de Maaskant

In het onderzoeksgebied Kennedybaan-Frankenbeemdweg, direct ten noorden van Oss, is vanaf 1990 een aantal vondsten gedaan die wijzen op bewoning ter plaatse uit het laat-neolithicum en de vroege en midden-bronstijd. De vondsten zijn afkomstig uit een gebied waar kleine zandopduikingen door het kleidek heen schemeren. Op basis van het scherf- en vuursteenmateriaal is duidelijk dat het gebied meerdere huisplaatsen, erven en/of kleine nederzettingen herbergt (fig. 10). De woonplaatsen, gelijktijdig of opeenvolgend, liggen verspreid door het gebied. Het boor- en proefsleuvenonderzoek duidt op een dynamisch landschap dat bestaat uit een reeks kleine zandopduikingen die, gelegen in de directe omgeving van geulen, goede mogelijkheden boden voor bewoning. Naast de bewoningsplaatsen zijn ook aanwijzingen gevonden voor kleine exploitatie- en activiteitenlocaties, in de directe omgeving van de bewoning.

Tegelijkertijd ontbreken duidelijke nederzettingssporen uit genoemde perioden op de aangrenzende zandgronden. Alleen een aantal solitaire kuilen dateert uit deze periode, vaak met opmerkelijke vondsten als complete (of initieel gebroken) potten. Enerzijds is het mogelijk dat andere nederzettingssporen ontbreken, anderzijds is het mogelijk dat de kuilen om rituele redenen zijn aangelegd, in een verder nog onontgonnen gebied.

Welk beeld ontstaat er als we beide fenomenen samen beschouwen? Ten eerste dat de laatneolithische -midden-bronstijd A bewoning dicht bij de Maas gelokaliseerd was.⁷ De laatneolithische bewoning kan worden beschouwd als een volledig agrarische gemeenschap, in tegenstelling tot de voorafgaande middenneolithische Stein/Vlaardingen groep (Amkreutz 2010). Blijkbaar hadden de vroege agrarische gemeenschappen een voorkeur voor zandkoppen dicht bij water.

De noodzaak en/of mogelijkheid voor ontginning van de nabijgelegen zandgronden ontstond pas in de loop van de bronstijd. De eerste evidente boerenerven op de zandgronden verschijnen in de tweede helft van de midden-bronstijd. Een viertal boerderijplattegronden, erfstructuren en clusters met paalsporen en kuilen liggen verspreid over de zandgronden, duidelijk wijzend op bewoning en exploitatie van het gebied (Jansen & Van Hoof 2003; Fokkens e.a. in voorb.). De bewoning zou in de eeuwen daarna sterk toenemen. Dat geldt ook voor de Maaskant. Op een groot aantal locaties, bijvoorbeeld de vindplaats Paalakker in het onderzoeksgebied Frankenbeemdweg-Kennedybaan, zijn door G. Smits vele vondsten uit de ijzertijd en Romeinse tijd verzameld (fig. 1-p).

Helaas is het onderzoek in het onderzoeksgebied Frankenbeemdweg-Kennedybaan tot op heden beperkt gebleven tot oppervlaktekarteringen, booronderzoeken en enkele proefsleuven. Door de resultaten daarvan echter te bundelen en in te kaderen in het (grootschalige) onderzoek in de directe omgeving bieden de op het eerste gezicht beperkte resultaten een eerste inzicht in de vroeg-agrarische gemeenschappen die aan de wieg stonden van de latere intensieve bewoning van beide regio's in brons-, ijzer- en Romeinse tijd.

---

7 Uit de Maaskant zijn meerdere (oppervlakte)vindplaatsen met materiaal uit deze perioden bekend waaronder Berghem-Waatselaar (Jansen e.a. hfst. 5; Verwers en Beex 1978).

Bibliografie

- Armkreutz, L.W.S.W, 2010. De laatsten der Mohikanen? Enige gedachten over de depositie van de Vlaardingen-cultuur in het neolithisatieproces. *Westerheem, special* nr. 2, 12-25.
- Broeke, P.W. van den 1987. De dateringsmiddelen voor de IJzertijd van Zuid-Nederland. in: Sanden, W.A.B. van der en Broeke, P.W. van den (red.), *Getekend zand. Tien jaar-archeologisch onderzoek in Oss-Ussen*. Waalre: Stichting Brabants Heem. Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 31, 23-44.
- Diepen. D. van 1952. De bodemgesteldheid van de Maaskant, *De bodemkartering van Nederland* 73, Amersfoort.
- Fokkens, H., 1991. Oss, in: Verwers, W.J.H. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1990* (Brabants Heem 43), 112-114.
- Fokkens H., As S. van en Jansen R. in voorb. Oss, the second decade of excavations 1986-1995, *Analecta Praehistorica Leidensia* 46, Leiden.
- Fokkens, H. en Jansen, R. 2004. *Het vorstengraf van Oss. Een archeologische speurtocht naar een prehistorisch grafveld*. Utrecht.
- Jansen, R. en Arnoldussen, S. 2007, *Early and Middle Bronze Age settlement features of the multi-period site Oss-Horzak (province Noord-Brabant, Nl.)*, *Lunula Archaeologia protohistorica* 15, 23-34.
- Jansen, R., Linde, C. van der en Fokkens, H. 1999. *Een inventarisatie van vindplaatsen in het buitengebied van Oss*. Archeologische Rapporten Maaskant 5, Leiden.
- Jansen, R., Fokkens H. en Linde, C. van der 2002a. Lith-Oijjensche Hut en Haren-Spaanse Steeg. Lokale riviercultusplaatsen uit de late ijzertijd in de Brabantse Maaskant, in: Fokkens, H. en Jansen, R. (red.). *2000 jaar bewoningsdynamiek. Brons- en ijzertijdbe-woning in het Maas-Demer-Scheldegebied*. Leiden, 173-205.
- Jansen, R., Linde, C. van der en Fokkens, H. 2002b. *Archeologisch onderzoek Hertogswetering, een cultusplaats in de Maaskant*, Archol rapport 7/Archeologische rapporten Maaskant 7, Leiden.
- Jansen, R. in voorb. Oss, the Third Decade. Excavations in Oss-Horzak, *Analecta Praehistorica Leidensia* 46, Leiden.
- Jansen, R. en Hoof, L.G.L. van 2003. *Archeologisch Onderzoek Oss-De Geer. Bewoning uit de bronstijd en de Romeinse tijd*, Archol rapport 20, Leiden.
- Koning, J. de en Vaars, J.P.L. 2002. Archeologische opgravingen te Rosmalen. bronstijd, vroege ijzertijd en midden ijzertijd in de noordelijke Maasvallei, *Hollandia reeks* 3, Zaandijk.
- Modderman, P.J.R. 1959, Een 'Hilversum-pot' met wikkeldraadstempel versierd en een bronzen naald uit Vorstenbosch, *Berichten Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 9, 288-289.
- Sanden, W.A.B. van der 1987. Oss-Ussen: de materiële cultuur, in: Sanden, W.A.B. van der en Broeke, P.W. van den (red.), *Getekend zand. Tien jaararcheologisch onderzoek in Oss-Ussen*. Waalre: Stichting Brabants Heem. Bijdragen tot de studie van het Brabants heem 31.
- Schinkel, K. 1998. Unsettled settlement, occupation remains from the Bronze Age and the Iron Age at Oss-Ussen. The 1976-1986 excavations. *Analecta praehistorica Leidensia* 30, 5-305.

- Theunissen, L. 1998. Oss, Kennedybaan, in: Verwers, W.J.H. en Kleij, P. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1994-1996*, 26-27.
- Verwers, W.J.H. 1983. Grave, Escharen, in: Verwers, W.J.H. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1979-1980*, 20, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 23).
- Verwers, W.J.H. 1986. Beers, Gassel, in: Verwers, W.J.H. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1981-1982*, 27-28, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 28).
- Verwers, W.J.H. 1988. Beers, Gassel, in: Verwers, W.J.H. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1983-1984*, 21-24, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 32).
- Verwers, W.J.H. en Beex, G.A.C. 1978. Berghem, in: Verwers, W.J.H. en Beex, G.A.C. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1974-1976*, 5-7, Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem 17. Eindhoven.
- Verwers, W.J.H. en Kleij, P. 1998. Oss, Paalakkerweg, in: Verwers, W.J.H. en Kleij, P. (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1994-1996*, 24.
- Wesselingh, D. 1996. Oss-IJsselstraat: Iron Age graves and a native Roman settlement. *Analecta praehistorica Leidensia* 28, 11-138.